Schubert András

Milyen szaga lehet a Szíriusznak?

A dadaizmus és a dataizmus párhuzamos univerzumainak mágikus realista randevúja egy kiérdemesült vegyész elméjében

NKL gewidmet

Az orvostudományban közhely, hogy a diszfunkciók tanulmányozása az egyik legjobb út a funkciók megértéséhez. Egy nagyon hasonló igazságra már kora ifjúságomban ráébredtem: nagy bölcsességre lehet szert tenni, ha az ember a nagy butaságokat tanulmányozza. Ebben irányadóul szolgált egyik kedvenc szerzőm, Ráth-Végh István trilógiája az emberi butaság kultúrtörténetéről.

Ezekből a kötetekből annyi bölcsességet tanultam, amennyivel legfeljebb a Tolnai Új Világlexikona tizennyolc kötete (plusz két pótkötet) vetekedhetett. Az már a mágikus realizmus határát súrolja, hogy a 17. kötet „címe": Táv–VÉG milyen szépen rímel Ráth-Végh nevével.

Tény, hogy a dadaizmus mibenlétéről Ráth-Végh könyvéből merítettem első ismereteimet. A Világlexikon BUR–DON kötetében legfeljebb azt olvashattam volna, hogy „rendkívül hangos és lármás propagandával igyekeztek elveiket elterjeszteni", de ez közel sem ragadott volna meg annyira, mint Ráth-Végh példája:

> A ZÖLDFEJŰ EMBER
> *vagy*
> *egy aktív hulla kiáltványa a konflislovakhoz és az elevátorokhoz,*

melynek zárómondatai mélyen az emlékezetembe ivódtak:

> „ÉN MÉG CSAK AZT SZERETNÉM TUDNI
> milyen szaga lehet a Sziriusznak
> és aztán úgyis mindegy volna minden…"

Ó, hányszor törtek fel lelkemből e sorok ifjonti hevületem háborgó perceiben! Aztán elszállt az ifjúság, elcsitult a háborgás és ez a blődség is elfoglalta méltó helyét az elme zegzugait kibélelő törmelékek között.

Mígnem egyszer csak felötlött bennem a kérdés, valójában mi is lehetett ez a mű, honnan is idéztem számtalanszor ezeket a magvas gondolatokat. Ráth-Végh tapintatosan elhallgatta a költő nevét, egyetlen támpontként csak annyit írt, hogy a szöveg „magyar nyelven jelent meg." A Google keresője egyetlen találatot sem adott a szöveg jellegzetes mondataira. A rendelkezésemre álló minden természetes és mesterséges intelli-

gencia összehangolt támadása végül meghozta eredményét: a költő Barta Sándor volt, és a mű 1921-ben, a MA VI. évfolyam 3. számában jelent meg.

Barta Kassák Lajos sógora volt, vele együtt emigrált Bécsbe, ahol részt vett a MA szerkesztésében. Még időben áttelepült a Szovjetunióba, hogy ott elérje az utolsó kivégzőosztagot. Az irodalomtörténet ingerküszöbét nemigen érte el; talán Hegedüs Géza foglalkozott csak vele érdemben, majd Deréky Pál és Szeredi Merse Pál tesz róla említést Kassákról és a XX. század eleji avantgárdról írt tanulmányaikban.

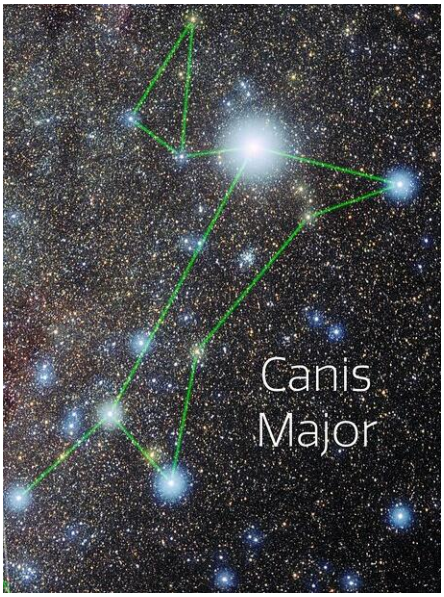
De ha már mesterséges intelligencia…

Százegynehány év után hátha választ kaphat az emberiség a kínzó kérdésre: Milyen szaga lehet a Szíriusznak?

Bölcs tanácsadóim (ChatGPT, Gemini, Claude és a többiek) szokatlanul egybehangzó választ adtak. A Szíriusz hőmérséklete közel tízezer fok, ezért ott semmiféle szagról nem lehet beszélni. (Épp, hogy hozzá nem tették: „te kis buta!") Fő alkotóelemei a hidrogén és a hélium amúgy is szagtalanok; a színképvonalaiban nyomokban található néhány fématom alapján valamilyen fémes szagra lehet asszociálni. Ha a Föld légkörében hasonló viszonyok jönnének létre (például egy villámcsapás hatására), akkor ózon fejlődhetne, annak kétségtelenül jellegzetes szaga is lenne, hiszen a görög *ozein* pont azt jelenti: szagot áraszt.

Egyedül a Grok, a Meta mesterséges intelligencia modellje, amely pedig éppen nem a humoráról híres, jegyezte meg: „mivel a Nagy Kutya csillagképben van, humorosan azt is mondhatjuk, hogy kutyaszaga van."

Az ám! A Nagy Kutya, a Canis Major! Hiszen a ragyogó Szíriusz éppen az ő nyakörvét díszíti.

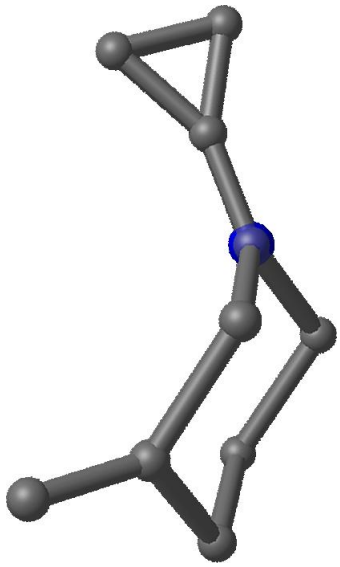

Forrás: https://noirlab.edu/public/images/canis-major-ann/

Ezekkel a fránya csillagképekkel én sohasem tudtam megbarátkozni. A kép alapján én ezt is inkább egy genetikailag módosított háromszögfejű dakszlinak mondanám, mint Nagy Kutyának. És egyáltalán, miért pont ezeket a csillagokat kötjük össze gondolatban és miért pont ezekkel a vonalakkal? A Dél Keresztjének négy csillagára is épp olyan joggal lehetne egy deltoid alakú papírsárkányt rajzolni, mint keresztet.

És akkor feltámadt bennem a vegyész. Végül is a molekulák ábráin is ilyen szép egyenes vonalakkal, vegyértékvonalakkal kötjük össze az atomokat, pedig azok sem léteznek a valóságban. Na jó, talán egy kicsivel több valóságos alapjuk van, mint a csillagkutya farkának.

És vajon van-e olyan molekula, amelynek a rajzolata olyan, mint a Nagy Kutyáé? Vagy akármelyik másik csillagképé? Lehet fantáziálni, de ha komolyan vesszük magunkat (amit persze nem teszünk, de időnként igyekszünk azt a látszatot kelteni), akkor tudományos alapossággal látunk neki a munkának. Digitális világunkban pompás adatbázisok érhetőek el a csillagképek adataival, és még pompásabbak a molekulákéval. Csak össze kell ereszteni őket, és megtalálni bennük a hasonlókat. Elképzelni egyszerű (?), megvalósítani egy kicsit macerás. De csodák csodája, lehetséges. És máris előttünk van a Nagy Kutya molekuláris hasonmása.

Az ábra az Avogadro[2] 2.0.0 molekulamodellező program segítségével készült

A kék golyóbis maga a Szíriusz.

Ennek a molekulának becsületes kémiai neve is van, amit a gyengébb idegzetűek kedvéért csak lábjegyzetben merek leírni.[1] És

[1] 1-ciklopropil-4-metilciklohexán

természetesen van szaga is, amit a leírások a petróleum és a kámfor keverékeként jellemeznek.

Ha valaki netán találkozik Barta Sándor szellemével, okvetlenül mondja meg neki.

Aztán úgyis mindegy lesz minden…